

ความสัมพันธ์ของแนวคิดยุติธรรมชุมชนใน กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ยศศักดิ์ โกไศยกานนท์

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์คืออะไร

คำว่า “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” (Restorative Justice) นั้น มีประวัติความเป็นมายาวนาน แม้กระทั่งนานาชาติอย่างสหประชาชาติได้เสนอให้ใช้คำนี้ในการประชุม UN expert meeting on basic principle for restorative justice ที่รัฐบาลแคนาดาจัดขึ้นเมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 2001 ซึ่งได้ข้อสรุปเป็นหลักการพื้นฐานแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการดำเนินโครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเรื่องทางอาญา (Declaration of Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters) นำมาอธิบายสรุปได้ว่า¹

“โครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” หมายถึงโครงการใดๆ ซึ่งใช้กระบวนการเชิงสมานฉันท์และมุ่งหมายที่จะให้บรรลุผลในทางสมานฉันท์ ซึ่งในที่นี้หมายถึงวิธีการใดๆ ซึ่งผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดและในกรณีที่เหมาะสมอาจมีบุคคลอื่นๆ หรือสมาชิกคนอื่นๆ ของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมนั้น ได้เข้ามามีส่วนร่วมกันอย่างจริงจังในการ

อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต, นักวิชาการประจำคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการตรวจสอบการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐ (คตส.) อนุกรรมการด้านปรับปรุงและพัฒนาระบบกฎหมาย ในคณะกรรมการพัฒนาระบบงานตำรวจ.

¹ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และจุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, “ระบบความยุติธรรมแห่งอนาคตกับสันติสุขในสังคมและชุมชน”, บทความร่วมเสนอในการสัมมนาทางวิชาการประจำปี 2547 จัดโดย มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) 27-28 พฤศจิกายน 2547, ณ โรงแรมแอมบาสซาเดอร์ ซิตี้ จอมเทียน จังหวัดชลบุรี, หน้า 14.

แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม ได้แก่ การไล่เกลี้ย การประนามข้อพิพาท การประชุมกลุ่ม และการพิพากษาโดยการประชุมล้อมวง เพื่อต้องการผลในทางสมานฉันท์ จากข้อตกลงในการตอบสนองต่อความต้องการและความรับผิดชอบร่วมกันของทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นการฟื้นฟู การเยียวยา และการทำงานบริการสังคม เพื่อให้บรรลุผลในการทำให้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดได้กลับคืนมา มีความสัมพันธ์ใหม่ที่ติดต่อกัน

ในทางวิชาการได้มีการให้คำนิยามของคำว่า “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ไว้หลากหลาย ได้แก่²

Susan Sharpe กล่าวว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นแนวความคิดที่มีรากฐานแตกต่างจากการอำนวยความยุติธรรมเชิงแก้แค้นทดแทน โดยมุ่งให้ความสำคัญกับสิ่งซึ่งจำเป็นต้องได้รับการเยียวยา (สำหรับเหยื่อ) ส่วนที่ควรแก้ไขปรับปรุง (สำหรับผู้กระทำผิด) และสิ่งซึ่งควรเรียนรู้เมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้นในสังคม (สำหรับชุมชน) แนวคิดนี้ทำให้เหยื่อเป็นศูนย์กลางของการให้การนิยามเกี่ยวกับอันตรายและการชดใช้เยียวยา กล่าวคือ เหยื่อเป็นผู้กำหนดว่าอันตรายที่ตนได้รับคืออะไร และการชดใช้เยียวยาที่เหมาะสมสำหรับตนจะมีขนาดเท่าใด ขณะที่ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียกร้อง ความรับผิดชอบจากผู้กระทำผิด ให้การสนับสนุนอาชญากรรมและประกันโอกาสในการแก้ไขฟื้นฟูตนเองของผู้กระทำผิด

Tony Marshall นักกฎหมายชาวอังกฤษ ให้คำจำกัดความว่าเป็นกระบวนการที่คู่กรณีทุกฝ่ายที่มีผลประโยชน์ที่ต้องเกี่ยวข้องกันในเรื่องของการกระทำความผิด โดยเฉพาะเจาะจงมาอยู่ด้วยกัน เพื่อที่จะต้องมาแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และจะต้องเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดและการอธิบายสำหรับอนาคตต่อไป

² พิษณุ โหระกุล, “สิทธิของผู้เสียหายกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินคดีอาญาของรัฐ : ศึกษาเปรียบเทียบกรณีกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547, หน้า 46-130.

Howard Zehr ศาสตราจารย์ด้านกฎหมายมหาวิทยาลัย Eastern Mennonite สหรัฐอเมริกา ผู้บุกเบิกและเคลื่อนไหวเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยอธิบายว่าอาชญากรรมก็คือ การละเมิดคนอื่นและความสัมพันธ์ของบุคคล กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความเกี่ยวข้องกับเหยื่อ จำเลย และชุมชน ซึ่งจะแสวงหาการแก้ไขปัญหา ซึ่งสนับสนุนให้มีการซ่อมแซม เยียวยา การคืนดีกัน หรือการรับประกันใหม่อีกครั้งหนึ่ง

The Minnesota Department of Correction ได้ให้คำจำกัดความของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ว่าเป็นกรอบความคิดทางปรัชญาที่เสนอทางเลือกให้กับวิธีการปัจจุบันในการคิดเกี่ยวกับอาชญากรรมและกระบวนการทางอาชญากรรม กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้นั้นวิธีการซึ่งอาชญากรรมได้ทำร้ายความสัมพันธ์ในบริบทของชุมชน

Mark S. Umbreit ศาสตราจารย์ทางกฎหมายชาวสหรัฐอเมริกา กล่าวว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้ยกบทบาทของเหยื่อ อาชญากรรมและสมาชิกของชุมชนให้เข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้นในกระบวนการยุติธรรม โดยจะดึงผู้กระทำความผิดเข้ามาพบกับชุมชนโดยตรงจากการที่เขาได้ละเมิดต่อกฎหมาย กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้ทำให้การสูญเสียทางวัตถุหรือทางอารมณ์ของเหยื่อดีขึ้น และทำให้ขอบเขตของโอกาสสำหรับการเจรจา การสนทนา และการแก้ปัญหาที่มีความเป็นไปได้มากขึ้น ซึ่งสามารถจะนำไปสู่ความรู้สึกที่ดี ความปลอดภัยที่ดีของชุมชน ความกลมกลืนของสังคมและสันติภาพสำหรับคนที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

J. Lehman ได้ให้คำจำกัดความกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในฐานะที่เป็นแนวความคิดที่เลือกได้ในการที่จะให้จำเลยเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมอย่างเหมาะสมที่สุด โดยอาชญากรที่กระทำความผิดรุนแรงเท่านั้นที่สมควรจะถูกจำคุกขณะที่ผู้ที่กระทำความที่ไม่ได้รุนแรงก็สามารถจะเข้าสู่โครงการของชุมชนที่ได้จัดวางไว้หรือหาเงินเพื่อที่จะทำให้สถาบันของสังคมมีเงินมากขึ้น เพื่อจะช่วยเหลือเยียวยาและครอบครัวของเหยื่อมีการชดใช้คืน การที่จะไปชดใช้คืนในศาลและการแก้ไข มีค่าใช้จ่ายทางด้านการจัดระเบียบ หรือไม่ก็ไปสนับสนุนครอบครัวของพวกเขา ด้วยกระบวนการยุติธรรมทางสังคม เราสามารถจะนำเอาจำเลยหรือผู้ที่

กระทำความผิดที่เราสามารถจะจับได้ แล้วทำให้เหยื่อมาเป็นศูนย์กลางของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

Heather Stray ผู้อำนวยการศูนย์กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ สถาบันวิจัยสังคมศาสตร์ในสหรัฐอเมริกา ได้บรรยายว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หมายถึงขอบเขตของกระบวนการยุติธรรมที่ไม่เป็นทางการ ใช้ปฏิบัติเพื่อที่จะต้องการให้จำเลยรับผิดชอบสำหรับการกระทำความผิดของเขาและก็พบกับความต้องการของเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายและชุมชน กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะหมายถึงการทำให้เหยื่อดีขึ้น ให้จำเลยดีขึ้น รวมถึงชุมชนดีขึ้น

Daniel Van ness ผู้แต่งหนังสือเรื่อง Restoring Justice (1997) ได้สรุปว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นี้อยู่บนกฎของอาชญากรรมที่มีความขัดแย้งเป็นพื้นฐานระหว่างบุคคลที่มีผลในด้านความเสียหายต่อเหยื่อ ชุมชน และจำเลยเอง ประเด็นที่สองนี้ก็คือเป็นการละเมิดกฎหมาย ดังนั้น จุดมุ่งหมายที่อยู่สูงขึ้นไปของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ควรจะต้องทำให้คู่กรณีกลับมาคืนดีกัน ขณะที่ซ่อมแซมสิ่งที่เสียหายไปหรือชดเชยให้ผู้เสียหายที่เกิดจากการก่ออาชญากรรม ผู้เสียหายที่ได้รับผลจากอาชญากรรมและอยู่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาควรจะสามารถมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงกับผู้ที่เป็จำเลยและชุมชน และรัฐไม่ควรจะมีบทบาทมากไปกว่าผู้เสียหายกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยสิ้นๆ แล้ว ก็คือความหมายของการโต้เถียงกันและการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ซึ่งถูกกำหนดโดยกฎของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ขณะที่มิใช่ข้อตกลงที่ดีของความหลากหลายของรูปแบบในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นี้จึงจำเป็นต่อพวกเขาทั้งหมด ก็คือกฎที่ว่าคนที่ทุกคนมีส่วนร่วมโดยตรงก็คือเหยื่อหรือจำเลยไปพร้อมๆ กับกระบวนการยุติธรรมนี้ เหยื่อจะมีโอกาสสำหรับที่จะพูดว่าการกระทำผิดนี้ควรจะถูกแก้ไขอย่างไร และจำเลยก็จำเป็นจะต้องเข้าใจถึงผลของการกระทำของเขาและอันตรายที่ก่อให้เกิดกับคนในสังคม กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ จะทำให้ความต้องการของเหยื่อและจำเลยมีความสมดุลกันซึ่งรวมไปถึงชุมชนด้วย ในที่นี้ชุมชนก็จะถูกมองในเบื้องต้นว่าเป็นชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับจำเลยและผู้ที่มีความเสียหายหรือว่าเหยื่อ เป็นที่ซึ่งบุคคลเหล่านั้นใช้ชีวิตอยู่เป็นผู้ซึ่งสามารถที่จะดูแลเขาได้ดีที่สุด

หากมองในงานวิจัยแนวคิดทางสังคมศาสตร์ของ Robert Ballah ในเชิงปรัชญามหาชนที่มุ่งปฏิรูปความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ได้นำเสนอหลักการที่เอื้ออำนวยให้มีการเรียนรู้ทางศีลธรรมเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมตามความต้องการของชุมชน อันเป็นฐานนำไปสู่ทฤษฎี 3 ประการ ดังนี้³

ประการแรก ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นแรงผลักดันเชิงศีลธรรมที่ให้ผู้คนยึดถือปฏิบัติร่วมกันและเป็นแรงผลักดันเชิงศีลธรรมอันเป็นบรรทัดฐานสากลให้ปฏิบัติร่วมกัน

ประการที่สอง การปฏิบัติตามแนวทางกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ความสำคัญกับ “ระยะห่าง” ของความสัมพันธ์ในสังคม ครอบครัว องค์กร/สถาบัน และชุมชน ซึ่งไม่ใช่ระยะห่างระหว่างบุคคล แต่เป็นระยะห่างของสิ่งสำคัญในภาพรวมที่มาเกี่ยวข้องกัน

ประการที่สาม การปฏิบัติตามแนวทางกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นการนำทรัพยากรของชุมชนทั้งหมดมาดำเนินการ และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สามารถเข้าถึงปัญหาที่อาจลุกลามไปเป็นอาชญากรรมได้อย่างสัมฤทธิ์ผลต้องให้ความสำคัญกับชุมชนด้วย มิใช่เน้นไปที่ผู้กระทำผิดหรือผู้เสียหายเท่านั้น

จากหลักการทั้งสามประการดังกล่าว ก่อให้เกิดการประกอบเข้ากันระหว่างบรรทัดฐานศีลธรรมของชุมชนโดยอาศัยประสบการณ์ และพัฒนาการของชุมชนเป็นแบบอย่างของพัฒนาการทางศีลธรรมนำไปสู่การสร้างทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติที่อยู่บนพื้นฐานความต้องการของชุมชน จึงกล่าวได้ว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นี้รับรู้และกระตุ้นให้ชุมชนมีบทบาทต่อการทดสอบที่มุ่งให้ผู้กระทำผิดเห็นถึงผลกระทบที่มีต่อผู้เสียหาย หรือเรียนรู้ที่จะเข้าอกเข้าใจผู้อื่นและให้โอกาสเพื่อฝึกทักษะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยผู้กระทำผิดได้รับเชิญไม่ได้ถูกบังคับให้ร่วมมือกับชุมชน และได้รับโอกาสให้แสดงความรู้สึกที่เหมาะสมทันทีที่เป็นไปได้ ต้องมีการติดตามผลและโครงสร้างที่สามารถตรวจสอบได้ในชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพราะ

³ Schweigert , Francis Joseph . Learning The Common Good : Social and philosophical foundations of Community – Based moral education in the theory and practice of Restorative justice (Social Foundations),. PH.D. Thesis , University of Minnesota , 1997.

การปฏิบัติตามข้อตกลงสำคัญต่อการสร้างชุมชนที่ไว้วางใจได้⁴ โดยมีสาระสำคัญ 7 ประการ⁵ ดังนี้

- (1) มองว่าปัญหาอาชญากรรมเป็นความผิดต่อความสัมพันธ์ของมนุษย์
- (2) มองว่าผู้เสียหาย และชุมชน เป็นศูนย์กลาง
- (3) ให้ความสำคัญลำดับแรก คือการช่วยเหลือผู้เสียหาย
- (4) ให้ความสำคัญลำดับที่สอง คือฟื้นฟูชุมชนในระดับที่เป็นไปได้
- (5) ผู้กระทำผิดมีความรับผิดชอบเป็นการส่วนตัวต่อผู้เสียหายและต่อชุมชนที่ได้รับ

ผลกระทบจากอาชญากรรม

- (6) ผู้กระทำผิดจะได้ปรับปรุงตัวเองและเกิดความเข้าใจ อันเนื่องมาจากงานบริการสังคม
- (7) ผู้ที่เกี่ยวข้องจะแบ่งกันร่วมรับผิดชอบดำเนินงานในแต่ละส่วน

สรุปได้ว่า หลักฐานการพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่สำคัญได้ 3 ประการ คือ⁶

- (1) อาชญากรรมเป็นการละเมิดต่อความสัมพันธ์ที่มีต่อกันของผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และสมาชิกในชุมชน
- (2) การฟื้นฟูต้องอาศัยผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และสมาชิกในชุมชนร่วมกัน
- (3) กระบวนการที่นำมาใช้เป็นกระบวนการยุติธรรมเชิงฉันทามติ ที่ได้มาจากการตกลงร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

⁴ Ron Claassen, Present at NCPCR in May 1996 at UN Alliance of NGOs Working Party on Restorative justice , <http://www.Fresno.Edu/pacs/docs/rjprinc.Html>.

⁵ Seymour, Anne and Gregorie, Trudy. Restorative justice for young offenders and their victims. Corrections Today ; Vol : 64 ; Issue : 1 ; page : 90 (3 pgs.) (Feb. 2002) . <http://203.144.248.21/hwwmdslogin/detail.Nsp>.

⁶ Roach , (2000) , Changing punishment at the turn of the century : Restorative justice on the rise . (canada) Canadian Journal of Criminology ; Vol : 42 ; Issue : 3 ; page : 249 . , <http://203.144.248.21/hwwmdslogin/detail.Nsp>.

รูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

แม้จะเป็นกระบวนการที่แตกต่างไปจากการดำเนินการของกระบวนการยุติธรรมโดยทั่วไป หรือจากกระบวนการยุติธรรมแบบดั้งเดิม เปลี่ยนมาเป็นการฟื้นฟูความยุติธรรมซึ่งเน้นความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนของผู้กระทำผิด และทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งในการชดเชยต่อผู้เสียหายและชุมชน โดยเป็นกระบวนการที่เน้นการตกลงกันของฝ่ายผู้เสียหาย ผู้กระทำผิดและโดยเฉพาะอย่างยิ่งจาก “ชุมชน” และจุดหลักของการฟื้นฟูความยุติธรรมอยู่ที่การพบปะร่วมกันของผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และสมาชิกของชุมชน ในระหว่างการพบปะแต่ละฝ่ายจะมีโอกาสได้เปิดเผยเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และแสดงความรู้สึกของตนเองออกมา การพบปะจะต้องช่วยให้ทุกฝ่ายได้เข้าใจถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น เข้าใจฝ่ายอื่น ๆ และขั้นตอนในการที่จะชดเชยความเสียหาย การพบปะจะจบลงด้วยการตกลงกันว่าผู้กระทำผิดจะชดเชยความเสียหายได้อย่างไร การชดเชยการเป็นในรูปแบบของการจ่ายค่าชดเชยการทำงานให้ผู้เสียหายหรือชุมชน หรือวิธีการอื่น ๆ ดังนั้น การตกลงกันของฝ่ายต่าง ๆ อาจทำได้ในรูปแบบต่าง ๆ คือ⁷

1) การใช้วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำผิด โดยมีคนกลางเรียกว่า ผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) ซึ่งผ่านการอบรมอย่างดี มาเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือไกล่เกลี่ย เพื่อมุ่งให้ผู้กระทำผิดยอมรับผิดชอบมรรยาทของเขาและยอมรับผิดรวมทั้งพร้อมที่จะขอโทษชดเชย หรือแก้ไขตนเองไม่กระทำผิดซ้ำอีก ขณะเดียวกันก็มุ่งที่จะทำให้ผู้เสียหายพอใจและให้อภัย แต่ก่อนที่จะให้ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดมาพบกันเพื่อรับการไกล่เกลี่ยนั้นต้องผ่านขั้นตอนการไกล่เกลี่ยมาก่อน กล่าวคือ ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดต้องยินยอมที่จะเข้าโครงการและยอมรับในหลักการเบื้องต้นก่อน จึงจะนำเข้ามาพบกัน วิธีการดังกล่าวนี้มีใช้กันมากในแคนาดา สหรัฐ อังกฤษ เยอรมัน ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย นอร์เวย์ และ ฟินแลนด์

⁷ นัทธี จิตสว่าง, “Restorative Justice :กระบวนการยุติธรรมแนวใหม่ เขื่อและชุมชนมีส่วนร่วม” , จุลสารทัศน์ทวิทยา 2 (ตุลาคม 2543) หน้า 6-9.

2) การประชุมกลุ่มครอบครัว (Family group Conferencing) เป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอีกรูปแบบหนึ่ง โดยนอกจากจะมีผู้กระทำผิด ผู้เสียหายและผู้ไกล่เกลี่ยแล้ว ยังมีตัวแทนของชุมชนและครอบครัวทั้งสองฝ่ายเข้าร่วมปรึกษาหารือหรือประชุมกันถึงแนวทางในการจัดการกับความผิดที่เกิดขึ้น นับเป็นการจัดการกับความผิดที่เกิดขึ้นที่แตกต่างจากการพิจารณาคดีโดยทั่วไป โดยยอมรับความเท่าเทียมกันของทุกฝ่ายในการที่จะตกลงแก้ปัญหาาร่วมกัน โดยการประชุมจะเริ่มจากการที่แต่ละฝ่ายจะเล่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ความรู้สึก โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยที่จะแปรเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นความเข้าใจ และทำให้การจัดการกับความผิดที่เกิดขึ้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์ โดยเริ่มจากการให้ผู้กระทำผิดสำนึกผิดและรับผิดชอบในการกระทำ พร้อมทั้งทำสิ่งใดในการชดเชยให้ผู้เสียหายและชุมชน ในขณะที่ผู้เสียหายและชุมชนก็ให้อภัยและพร้อมที่จะช่วยเหลือให้ผู้กระทำผิดไม่กระทำผิดซ้ำอีก วิธีการนี้มีใช้กันในนิวซีแลนด์ ออสเตรเลีย แอฟริกาใต้ อังกฤษ สหรัฐ และแคนาดา

3) การล้อมวงพิจารณาความ (Sentencing Circle) เป็นการพิจารณาความที่มีรูปแบบไม่เป็นทางการ โดยผู้พิพากษา อัยการ ทนาย จำเลย ผู้เสียหาย ญาติ และครอบครัว ตลอดจนจนพยานและตำรวจจะมานั่งล้อมวงเป็นวงกลมเพื่อพิจารณาความที่เกิดขึ้น โดยให้แต่ละฝ่ายทุกคนได้พูดถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ความรู้สึกต่อเหตุการณ์จากนั้นจึงเป็นการทำความเข้าใจร่วมกัน การยอมรับผิดของผู้กระทำผิด การให้อภัยของฝ่ายผู้เสียหายและการชดเชยความเสียหายที่ฝ่ายผู้กระทำผิดจะชดเชยให้ผู้เสียหายหรือสังคม รวมทั้งที่ประชุมจะร่วมกันกำหนดวิธีการลงโทษที่เหมาะสมกับผู้กระทำผิดที่จะช่วยป้องกันการกระทำผิดซ้ำขึ้นอีก โดยการพิจารณาความวิธีนี้ จึงเปรียบเสมือนคนในชุมชนที่ร่วมกันจัดการกับการกระทำผิดที่เกิดขึ้น โดยใช้วิธีการพิจารณาแบบไม่เป็นทางการ ทุกคนนั่งล้อมวงเสมอกัน และช่วยกันคิดหาหนทางที่จะทำให้เกิดความยุติธรรมต่อทุกฝ่ายมากกว่าที่จะเน้นการลงโทษ

ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ เห็นได้ว่า การตกลงไกล่เกลี่ยและการล้อมวงพิจารณาความนั้น นับได้ว่าเป็นพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชน เพราะลงเอยโดยการให้ผู้กระทำผิดยอมรับผิดและทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อชุมชน เช่น การทำงานบริการสาธารณะ การหักเงินเข้ากองทุนสงเคราะห์เหยื่ออาชญากรรม และการชดใช้ค่าเสียหายให้ผู้เสียหาย ดังนั้น การเข้ามีส่วนร่วมใน

การตกลง อภิปรายและแลกเปลี่ยนทัศนคติเห็นระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ย่อมก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหอาชญากรรมในชุมชน จึงเกิดคำถามต่อไปที่ว่า “รากฐานของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้นจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนตามแนวคิดยุติธรรมชุมชนหรือไม่ มากน้อยเพียงใด”

แนวคิดยุติธรรมชุมชนคืออะไร

แนวคิดยุติธรรมชุมชนนับว่าเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) การกำหนดนิยามความหมายและคำจำกัดความที่ชัดเจนยังมีไม่มากเท่าใดนัก แต่ก็มีนักคิดและผู้ที่สนใจศึกษาในเรื่องนี้อยู่พอสมควรทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ได้พยายามกล่าวถึงความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า “ยุติธรรมชุมชน” (community justice) ที่สำคัญ ๆ มีดังต่อไปนี้

Karp กับ Clear ให้คำจำกัดความของคำว่า “ยุติธรรมชุมชน” ไว้อย่างกว้าง ๆ คือ⁸ “การป้องกันอาชญากรรมในรูปแบบต่าง ๆ และกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงานทั้งหลายในระบบยุติธรรมทางอาญาแบบดั้งเดิม ที่ยอมเปิดหน้างานของตนให้ชุมชนสามารถเข้ามา และระบบยุติธรรมทางอาญาทำงานร่วมกันเพื่อที่จะควบคุมอาชญากรรมและความไร้ระเบียบใด ๆ ในชุมชน มีส่วนร่วมในกระบวนการของรูปแบบหรือกิจกรรมนั้น ๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อชีวิตและความปลอดภัยที่ดีของชุมชน”

KurKi อธิบายเกี่ยวกับแง่มุมปัญหาทางสังคมและอาชญากรรมไว้ว่า⁹ “ยุติธรรมชุมชน คือแนวคิดที่มองอาชญากรรมว่าเป็นปัญหาสังคมที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนซึ่งหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทุกหน่วยควรให้ความสำคัญกับการป้องกันอาชญากรรมในชุมชนเป็นหลัก”

⁸David R.Karp and Todd R.Clear, “COMMUNITY JUSTICE : A CONCRPTUAL FRAMEWORK”, Vol 2, Boundary Chanhes in Criminal Justice (Criminal Justice : 2000), p. 331.

⁹Kuri , Leena. “Restorative and Community Justice in the United States.” In Crime and Justice : A Review of Research Vol. 27, pp. 235-303. Edited by Michael Tonry. Chicago : University of Chicago Press.,2000. , p. 235.

Consedine อธิบายว่า¹⁰ ยุติธรรมชุมชนและกระบวนการยุติธรรมนั้นมีเป้าหมายเดียวกัน คือ “การมีส่วนร่วมของชุมชน” (community participation) “การเสริมพลัง” (empowerment) และ “การพัฒนา” (development) เนื่องจากพันธสัญญาของชุมชนจะมีพลังแข็งแกร่งเพิ่มมากขึ้น เมื่อผู้คนได้มีโอกาสมีกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน การสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน เท่ากับเป็นการนำแนวคิดยุติธรรมชุมชนมาฝึกหัดที่จะควบคุมสังคมแบบไม่เป็นทางการ โดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตั้งอยู่บนฐานคติที่เน้นการชดเชยความเสียหาย การเยียวยา และการประสานสัมพันธ์ภาพระหว่างเหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิดและชุมชน กิจกรรมจึงเกิดขึ้นภายหลังจากที่มีความขัดแย้ง พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ หรืออาชญากรรมเกิดขึ้นแล้ว ขณะที่ยุติธรรมชุมชนเน้นที่การป้องกันอาชญากรรมในชุมชน และยุติธรรมชุมชนมีลักษณะเป็นพลังเงียบที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิด

Hahn ยังอธิบายต่อไปอีกว่า¹¹ ยุติธรรมชุมชนและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็น “การบังคับโทษแบบไม่เป็นทางการ” หรือเป็น “กระบวนการยุติธรรมทางอาญาแบบไม่เป็นแบบแผนพิธีการ” (sanctions or untraditional criminal process) ที่กระทำกันในชุมชนแทนที่จะกระทำการบังคับโทษในคุก จึงมีการนำโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมารวมไว้ในกลุ่มแนวคิดนี้ได้แก่ โครงการเพื่อนบ้านเตือนภัย โครงการคุมประพฤติแบบเข้มข้น โครงการการทำงานบริหารสังคม และโครงการชดเชยเยียวยาความเสียหายตามแบบของแนวคิดยุติธรรมชุมชนและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นต้น

U.S.Department of Justice โดย Bureau of Justice Assistance ร่วมกับ Center of Effective Public และ Center for Court Innovation ได้นำผู้เชี่ยวชาญทั้งนักคิดชั้นนำและผู้ปฏิบัติชั้นนำของสหรัฐอเมริกา จำนวน 17 คน มาร่วมกันทำสัมมนาปฏิบัติการ (workshop) เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดยุติธรรมชุมชนเมื่อเดือนกันยายนปี 2000 ได้กำหนดคำจำกัดความของแนวคิดยุติธรรมชุมชน จากผลสรุปของการสัมมนาเชิงปฏิบัติการครั้งนี้¹² สรุปได้ว่า “แนวคิดยุติธรรม

¹⁰ Ibid, p.236.

¹¹ Ibid , p. 237.

¹² ในรายงานการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “กระบวนการทศน์ใหม่ : ยุติธรรมชุมชน” ,อ้างแล้ว, หน้า42-43.

ชุมชนเป็นรูปแบบวิธีการเชิงกลยุทธ์ (Strategic method) ในการลดอาชญากรรมและป้องกันอาชญากรรมด้วยการสร้าง และส่งเสริมการทำงานร่วมกันในลักษณะหุ้นส่วนภายในชุมชนทั้งหลาย” ซึ่งนโยบายของรัฐทั้งหลายที่มุ่งต่อสู้กับปัญหาอาชญากรรม เมื่อเดินตามวิธีการของแนวคิดยุทธวิธีชุมชน จะเน้นการทำงานในเชิงรุก (proactive) และเน้นความสามารถในการแก้ปัญหา (problem-solving) โดยมุ่งไปที่การป้องกันอาชญากรรม, ควบคุมอาชญากรรม ลดปัญหาอาชญากรรม และเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรม โดยมีเป้าหมายในภาพรวมที่ว่า “แนวคิดยุทธวิธีชุมชน คือการสร้าง (create) และช่วยเหลือส่งเสริมให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งความเป็นธรรม ,ความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อย เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน”

ลักษณะเฉพาะของแนวคิดยุทธวิธีชุมชน

แนวคิดยุทธวิธีชุมชน จึงเป็นรูปแบบวิธีการในเชิงปฏิบัติการ มุ่งเน้นการสร้างความเข้มแข็งเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการแก้ไขปัญหาและป้องกันอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยอาจมีลักษณะการดำเนินงานอย่างเป็นทางการเป็นหุ้นส่วนระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐทั้งหลายที่มีความรับผิดชอบร่วมกันต่อความปลอดภัยสาธารณะ และสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับชุมชนและสมาชิกในชุมชน เพื่อเสริมสร้างความปลอดภัยของชุมชนอันเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของชุมชนอย่างทีกระบวนการยุติธรรมตามธรรมดาไม่สามารถให้ความสำคัญและดำเนินการได้ในส่วนนี้ มาตรการทั้งหลายเหล่านี้ จึงเป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์ที่มีไว้เพื่อเปิดพื้นที่ให้ชุมชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการระงับข้อพิพาทและจัดการความขัดแย้งในชุมชน หรือมีส่วนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำผิด และกำหนดบทลงโทษทางสังคมแก่ผู้ที่ก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยแก่ชุมชน ดังนั้น เส้นทางเดินตามแนวคิดยุทธวิธีชุมชนจะเรียกร่องการทำงานร่วมกันแบบเป็นหุ้นส่วนระหว่างชุมชนกับศาล อัยการ/ทนายความ ตำรวจ ราชทัณฑ์ คุมประพฤติ และผู้บังคับใช้กฎหมายทุกภาคส่วนเท่าที่จะเอื้อต่อการเข้าร่วมกันทำงานแบบเคียงบ่าเคียงไหล่

(Tandem) กับชุมชนหรือองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนเพื่อการควบคุมป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรม และเพิ่มความปลอดภัยสาธารณะแก่ชุมชนนั่นเอง

หลักการพื้นฐานของแนวคิดยุติธรรมชุมชน ได้แก่¹³

- (1) หลักการประชาธิปไตย (Democratic Principles)
- (2) หลักการยึดบรรทัดฐานของชุมชน (Norm Affirmation)
- (3) หลักความเสมอภาคเท่าเทียมกัน (Egalitarian Principles)
- (4) หลักความปลอดภัยชุมชน (Public Safety)
- (5) หลักการพึ่งพาอาศัยกันและกัน (Mutuality)
- (6) หลักการดูแลหรือถักทอสายสัมพันธ์ (Inclusive)
- (7) หลักการเข้าร่วมหรือการมีส่วนร่วมของชุมชน/ประชาชน (Citizen participation)

องค์ประกอบของแนวคิดยุติธรรมชุมชนที่สำคัญ มี 5 ประการ ดังนี้¹⁴

- (1) เน้นการดำเนินงานพื้นที่ในละแวกเดียวกัน (neighborhood level)
- (2) เน้นการดำเนินงานในลักษณะการแก้ปัญหา (problem soliring)
- (3) เน้นการดำเนินงานแบบกระจายอำนาจและความรับผิดชอบ (decentralizes authority and accountability)
- (4) เน้นการดำเนินงานที่คำนึงถึงความปลอดภัยและคุณภาพชีวิตของชุมชน (gives priority to a community's guality of life)
- (5) เน้นการดำเนินงานโดยชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม (involves eitizens in the justice process)

¹³ David R.Karp and Todd R.Clear, "COMMUNITY JUSTICE : A CONCRPTUAL FRAMEWORK", Vol 2, Boundary Chanhes in Criminal Justice (Criminal Justice : 2000), p. 331-340.

¹⁴ David R.Karp and Todd R.Clear, Ibid, p 327-331.

กระบวนการยุทธธรรมชุมชน

มุมมองของแนวคิดยุทธธรรมชุมชนในเชิงกระบวนการ คำว่า “กระบวนการยุทธธรรมชุมชน” คือ การจัดการกับปัญหาอาชญากรรมโดยการให้ชุมชนเข้ามาช่วยแก้ไขเยียวยาความเสียหายจากอาชญากรรม โดยมีที่มาจากแนวคิดที่ว่า “รัฐตระหนักในศักยภาพของชุมชนในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนเอง”¹⁵ ประกอบกับข้อจำกัดของรัฐที่ไม่สามารถจัดการกับปัญหาสังคมทั้งหลายทั้งปวงได้เพียงลำพัง รวมถึงข้อจำกัดของรัฐในเรื่องความรู้ความเข้าใจในวิถีชุมชนอย่างลึกซึ้งด้วย นอกจากนี้ยังเป็นไปตามหลักการบริหารงานยุทธธรรมในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่ต้องการความร่วมมือสูงและลงทุนต่ำ โดยให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้เป็นพลเมืองที่สามารถเป็นกำลังการผลิต (Productive citizen) ได้

ดังนั้น แนวคิดยุทธธรรมชุมชนจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน¹⁶ ด้วยเหตุผลที่ว่าแนวคิดเชิงกลยุทธ์ในการป้องกันอาชญากรรมของกระบวนการยุทธธรรม เพื่อเป้าหมายที่สำคัญคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของของชุมชน เป็นการทำกิจกรรมที่หวังให้มีการดำเนินงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน กิจกรรมเหล่านั้นเกิดขึ้นโดยการคิดจากปัญหาที่ภาครัฐเห็นและอยากให้ประชาชนเข้าร่วมดำเนินการ โดยการสร้างยุทธธรรมต้องพัฒนามาจากบริบทและมุมมองของชุมชน จากวิถีของชุมชน ต้องแก้ปัญหามา ไม่ใช่ การปราบปรามเพื่อเอาชนะ เน้นหลักการ

กระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ในการทำงานร่วมกันตามระบอบประชาธิปไตย บนพื้นฐานการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับทักษะชุมชนในการดูแล ป้องกันเฝ้าระวังและคุ้มครองผู้กระทำผิด เหยื่อ หรือคนในชุมชนโดยวิถีของชุมชนเอง

¹⁵ อังคณา บุญสิทธิ์, “กระบวนการยุทธธรรมชุมชน” ในรายงานการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “กระบวนการทัศน์ใหม่ : ยุทธธรรมชุมชน” ,อั้งแล้ว, หน้า 71.

¹⁶ ชะนวนทอง ธนสุกาญจน์ และคณะ, “การพัฒนาพลังเครือข่ายยุทธธรรมชุมชน” เอกสารประกอบการสัมมนาครบรอบสถาปนากระทรวงยุติธรรม 113 ปี วันที่ 25 มีนาคม 2548 ณ อาคารกระทรวงยุติธรรมชั้น 3.

ข้อเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดยุติธรรมชุมชนกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

แม้ว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และแนวคิดยุติธรรมชุมชนจะวนเวียนกับความเหมือนที่แตกต่าง กำกวมและทับซ้อนกัน แต่ในทางการศึกษาก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องค้นหาความแตกต่างของแนวคิด ที่สำคัญมีข้อพิจารณา ดังนี้¹⁷

องค์ประกอบหลักของแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตั้งอยู่บนฐานคติที่ว่ารัฐควรยอมแพ้แก่การผูกขาดการตอบสนองต่ออาชญากรรมให้แก่กลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง คือเหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิด และชุมชน โดยพยายามกำหนดนิยามของบทบาทของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมขึ้นใหม่ มากกว่าที่จะมุ่งเน้นการลงโทษ ไปสู่มาตรการยับยั้งป้องกัน หรือแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคลเป้าหมายคือเพื่อเยียวยาเหยื่อ และชุมชน และเพื่อสมานสัมพันธ์ภาพขึ้นใหม่ (rebuild ruptured relationships) ในกระบวนการที่ยอมให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วม

สำหรับองค์ประกอบหลักของแนวคิดยุติธรรมชุมชน ตั้งอยู่บนฐานคติที่ว่าปัญหาอาชญากรรมเป็นปัญหาสังคมที่บ่อนเซาะคุณภาพชีวิตในชุมชน กล่าวง่าย ๆ คือมองว่าเป็นปัญหาของตัวเอง แล้วตั้งคำถามได้ว่า ชุมชนสามารถทำอะไรได้บ้างเมื่อปัญหาเหล่านั้นมีผลกระทบโดยตรงต่อชุมชนตนเอง ในทางปฏิบัติชุมชนจึงจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาคือข้อพิพาทหรือจัดการความขัดแย้งในชุมชน อันเป็นสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฯ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหลายควรขยายขอบเขตพันธกิจของตน

ให้รวมถึงการป้องกันอาชญากรรมและแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งในหมู่บ้าน การปฏิบัติการควรจะต้องเคลื่อนเข้าสู่ชุมชนท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของชุมชนควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมอย่างจริงจัง

¹⁷ Kurki, 2000. "Restorative and Community Justice in the United States" In Crime and Justice : A Review of Research Vol. 27. pp. 235-303. Edited by Michael Tonry. Chicago : University of Chicago Press. (อ้างถึงในกิตติพงษ์ กิตยารักษ์และจุฑารัตน์ เอื้ออำนวย),เรื่องเดิม, หน้า 18.

ตารางเปรียบเทียบระหว่างแนวคิด RJ กับ CJ

แนวคิดอาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมแบบเดิม	แนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ RJ	แนวคิดยุติธรรมชุมชน CJ
- การทำให้กลับคืนสู่สภาพเดิมนั้นเป็นเพียงแนวคิดทางอาชญาวิทยา	- การแก้ไขโดยทำให้ผู้กระทำความผิดกลับคืนสู่สภาพเดิมอยู่ในสังคมได้	- เน้นการแก้ไขปัญหาเพื่อปกป้องชุมชนเป็นสำคัญ
- การป้องกันเฉพาะรายไม่สามารถควบคุมได้ ต้องควบคุมสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดอาชญากรรม	- การป้องกันอาชญากรรมต้องศึกษาผู้กระทำความผิดเฉพาะรายโดยไม่สนใจสภาวะแวดล้อมซึ่งก่อให้เกิดอาชญากรรม	- สำหรับการป้องกันอาชญากรรมต้องมาจากความต้องการในจิตสำนึกร่วมของชุมชน
- พฤติกรรมของบุคคลไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยใช้การฟื้นฟูจิตใจ	- การกลับคืนสภาพเดิมสามารถทำได้โดยการฟื้นฟูจิตใจ	- การกลับคืนสภาพเดิมสามารถกระทำได้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
- การลงโทษเท่านั้นที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ได้	- การลงโทษไม่ใช่วิธีการป้องกันมิให้กระทำความผิด	- เป็นการลงโทษทางสังคมมากกว่าทางกฎหมาย
- พฤติกรรมของมนุษย์จะควบคุมได้ก็ต่อเมื่อใช้มาตรการอย่างเด็ดขาดรุนแรง	- พฤติกรรมของมนุษย์สามารถควบคุมได้โดยใช้การบำบัด การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม	- พฤติกรรมของมนุษย์ควบคุมได้ก็ด้วยสมาชิกของชุมชน
- สาเหตุการเกิดอาชญากรรมขึ้นอยู่กับสภาวะสิ่งแวดล้อมขณะนั้น	- การเกิดอาชญากรรมมีสาเหตุมาจากประสบการณ์ในอดีตและลักษณะทางพันธุกรรม	- สาเหตุการเกิดอาชญากรรมมาจากการการเพิกเฉยของชุมชน
- อาชญากรรมควรเน้นการป้องกันก่อนเกิดการกระทำความผิดและควรศึกษาสาเหตุการเกิดอาชญากรรมแต่ละประเภท	- ควรมุ่งเน้นไปที่การบำบัดรักษา การแก้ไข และควรศึกษาปัญหาส่วนตัวของผู้กระทำความผิด จะเป็นประโยชน์กว่า	- เน้นการป้องกันอาชญากรรมที่มาจากความคิดเอง ดำเนินการเองเพื่อชุมชนตนเองเป็นสำคัญ

จุดร่วมทางความคิดระหว่างแนวคิดยุติธรรมชุมชนกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ในด้านองค์ประกอบร่วมกันของแนวคิดยุติธรรมชุมชนกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ยังคงมีความชัดเจนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการเสริมพลังให้แก่ชุมชน และทำให้

ชุมชนมีความเข้มแข็งเมื่อประชาชนมีโอกาสมากขึ้นในการเข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการยุติธรรม เพื่อเสริมสร้างสัมพันธ์ภาพส่วนบุคคล และทำกิจกรรมการควบคุมสังคมแบบไม่เป็นทางการ ร่วมกันมากยิ่งขึ้น จนกล่าวได้ว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตั้งอยู่บนฐานคติที่สนับสนุนโดยแนวคิดยุติธรรมชุมชน เพราะการเยียวยาการใช้ความเสียหาย การดูแลรักษาและสร้างสัมพันธ์ภาพขึ้นใหม่ระหว่างเหยื่อ ผู้กระทำผิดและชุมชนนั้น โครงการกิจกรรมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ส่วนใหญ่เน้นที่ชุมชนและอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักสำคัญ แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดยุติธรรมชุมชนอาจขยายไปไกลกว่าการมีส่วนร่วมก็ได้ หากชุมชนนั้น ๆ มีความเข้มแข็งและพัฒนาไปถึงขนาดที่อาจกล่าวได้ว่า “แนวคิดยุติธรรมชุมชนนั้น คือการมอบหมายบทบาทให้กับชุมชนในการตัดสินใจเป็นหลักสำคัญมากกว่าการเข้ามีส่วนร่วมเสียอีก” จนกล่าวได้ว่าแนวคิดยุติธรรมชุมชน (community justice) นั้น เป็นแนวความคิดที่มีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) เพราะมีจุดมุ่งหมาย “ร่วมกัน” ที่สำคัญ คือ ต้องมีการให้ความสำคัญต่อการเข้ามีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เท่าที่สามารถดำเนินการได้โดยไม่ขัดต่อกฎหมาย ศีลธรรมอันดีและความสงบเรียบร้อยของสังคม อีกทั้งยังต้องการชดเชยเยียวยาความเสียหายจากปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้น โดยทั้งสองแนวคิดมุ่งให้ความใส่ใจต่อสาเหตุของปัญหาและความต้องการของเหยื่อ ผู้กระทำผิดและชุมชนเป็นสำคัญ

บทสรุปและเสนอแนะ

ในทัศนะของผู้เขียนขอเสนอมุมมองความสัมพันธ์เกี่ยวกับจุดร่วมของแนวคิดยุติธรรมชุมชนกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยสามารถแยกอธิบายเป็นข้อพิจารณาที่สำคัญได้ดังนี้

(1) จุดร่วมทางความคิดในเชิงคุณค่า (community justice : value conception) ภายใต้อะระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย และการคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนเป็นสำคัญ

ความสัมพันธ์ของแนวคิดยุติธรรมชุมชนกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในเชิงคุณค่า ย่อมก่อให้เกิดการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ ซึ่งมีต้นทุนทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นจารีตประเพณี วัฒนธรรมและศาสนาในวิถีชีวิตที่มีอยู่แล้วในชุมชน มาเป็นเครื่องมืออันทรงพลังในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรม ระงับข้อพิพาทและจัดการความขัดแย้งในชุมชนโดยสันติวิธี ให้มีความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อย เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนนั้น ๆ

(2) **จุดร่วมทางความคิดในเชิงปฏิบัติ (community justice :praxis conception)** คือการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน (Citizen participation) เข้ามาช่วยรัฐแก้ไขปัญหา (Problem Solving) ในการป้องกันอาชญากรรมในชุมชน (Prevention of Crime) หรือการระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธีในชุมชน ย่อมสะท้อนออกมาในรูปแบบการระงับข้อพิพาทโดยวิธีไกล่เกลี่ย (Mediation) ของคนกลางหรือบุคคลที่สามมาเป็นผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) หรือการไกล่เกลี่ยแบบ (Conciliation) ซึ่งมีวิธีการที่เป็นทางการมากกว่า อาจตั้งเป็นกรรมการหรืออาจจะมีระเบียบหรือกฎเกณฑ์หรือมีกฎหมายรองรับให้ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย (Conciliator) หรือจะเป็นการระงับข้อพิพาทโดยการประนีประนอมยอมความ (compromise) ก็ได้ เพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีในชุมชน (Community Quality of Life)

(3) **จุดร่วมทางความคิดในเชิงกลยุทธ์ (community justice : strategic conception)** คือการสร้างมาตรการยอมรับทางกฎหมาย เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ในฐานะที่เล็งต่อวิธีปฏิบัติและแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมในชุมชน หรือการระงับข้อพิพาทและจัดการความขัดแย้งในชุมชน โดยเน้นการทำงานร่วมกันแบบเคียงบ่าเคียงไหล่ (Tandem) ในลักษณะที่เรียกว่าเป็นหุ้นส่วน (Partnership) ตามแนวคิดยุติธรรมชุมชน ได้แก่ งานคุ้มครองประพฤติ ราชทัณฑ์ กรมพินิจและคุ้มครองเด็ก กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ตลอดจนงานตำรวจชุมชน ทนายชุมชน อัยการชุมชน และศาลชุมชน เป็นต้น

สรุปได้ว่า แนวคิดยุทธธรรมชุมชนมีความสัมพันธ์กับกระบวนการยุทธธรรมเชิงสมานฉันท์ ในลักษณะที่ต้องเสริมสร้างพลังชุมชน (community empowerment) เพื่อดึงศักยภาพแนวร่วม เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการยุทธธรรม อาจไปถึงขนาดเป็นเรื่องอำนาจ ตัดสินใจป้องกันและแก้ไขปัญหาในชุมชนของตนเอง โดยมีหน่วยงานรัฐหรือหน่วยงานใน กระบวนการยุทธธรรมค่อยเป็นพี่เลี้ยงค่อยส่งเสริมและสนับสนุนอยู่ตลอดเวลา トラบเท่าที่ไม่ขัดต่อ กฎหมายบ้านเมืองและความสงบเรียบร้อยของสังคม แนวคิดยุทธธรรมชุมชนที่ดี กระบวนการ ยุทธธรรมเชิงสมานฉันท์ก็เออะ ล้วนมีคุณค่าคุณาประโยชน์ต่อการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของ ประชาชน และเป็นตัวช่วยกระบวนการยุทธธรรมโดยรัฐทั้งสิ้น